

УДК 159.923(477)-055.2

Грабовська Ірина,

кандидат філософських наук,

старший науковий співробітник Центру українознавства

філософського факультету

Київського національного університету ім. Т. Шевченка,

керівник наукової групи

ГРОМАДСЬКА ДУМКА НА ФОРУМАХ ЕЛЕКТРОННИХ ВИДАнь І ГЕНДЕРНІ ПРОБЛЕМИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Аналізується процес формування гендерної/антигендерної громадської думки в сучасному українському соціумі. Прослідковується роль вітчизняних засобів масової інформації у становленні гендерно-збалансованого суспільства в Україні та реальний відгук на форумах електронних видань на гендерні проблеми. Визначається основне коло актуальних гендерних проблем, обговорюваних на форумах ЗМІ сьогодні.

Ключові слова: *гендерна, антигендерна, громадська думка, ЗМІ, електронні видання.*

The process of formation of a gender / anti-gender social opinion in the modern Ukrainian society is analyzing. The role of Ukrainian media in the formation of a gender-balanced society in Ukraine and real feedback on the forums of electronic publications on gender issues are traced. The main range of relevant gender issues being discussed on the forums media today is determined.

Keywords: *gender, anti-gender, public opinion, mass-media, electronic publishing.*

Серед труднощів, які спіткали постколоніальну Україну на шляху побудови сучасної цивілізованої держави, абсолютна більшість дослідників називає і проблему вироблення та функціонування розвиненого громадянського суспільства. Однією з ознак і умов існування як суспільства загалом, так і громадянського особливо, є наявність такого чинника, як громадська думка. «...громадську думку можна визначити як ставлення індивідів, соціальних груп і спільнот до конкретних фактів, процесів і явищ громадського життя; за допо-

могою громадської думки вони можуть впливати на суспільно-політичні процеси, управляти ними та змінювати» [1, с. 76].

Громадська думка, її свобода та розвиненість, є одним із найяскравіших показників існування ефективного громадянського суспільства в певній країні. Виражена, зокрема і через засоби масової інформації, громадська думка впливає на вирішення певних питань в соціумі. Рівень активності громадян, що виникає при обговоренні тієї чи іншої проблеми, показує, наскільки важливою та актуальною є це питання для спільноти саме сьогодні. Проте, враховуючи досвід тоталітарних країн, варто мати на увазі і такий феномен, як штучно створену суспільну опінію. Зрештою, суспільна думка може відігравати як позитивну роль у вирішенні «наболілого» питання, так і негативну в разі цілеспрямованого керування нею певними суспільними силами.

Розглядаючи з позицій коротко викладеного вище знання про значення суспільної думки в житті соціуму та держави проблему суспільної опінії, що існує в сучасній Україні з питань гендерного розвитку, варто відмітити цілий ряд особливостей. Чи не найяскравіше проявляються вони при обговоренні питань гендеру загалом, гендерної політики, гендерних практик, окремих проявів гендерних відмінностей тощо при обговореннях на форумах електронних засобів масової інформації, оскільки саме тут реально існує найкоротший зв'язок між дописувачем і читачем. Саме при обговоренні на форумах виникають точки перетину між морально-етичними нормами, що діють в сучасному українському соціумі та гендерною проблематикою як предметом суспільного діалогу.

Варто відмітити, що ЗМІ у процесі гендеризації/антигендеризації українського суспільства відіграють колосальну роль сьогодні. При аналізі цієї ролі складається враження, що в абсолютній своїй більшості вони працюють саме на поглиблення антигендерних (мається на увазі насамперед гендерна політика держави Україна) настроїв і настанов в українській спільноті.

А між тим посилення реального інтересу до гендерної проблематики в українському суспільстві зумовлено зокрема і тим, що «зростання інтересу до проблеми становлення особистості чоловіка і жінки викликane низкою причин, серед яких кризовий стан

сім'ї, асиметрія в соціально-економічних позиціях статей, стереотипізованість їх соціальних ролей тощо. У зв'язку з цим зрозумілим є звернення до антропологічної проблематики..., зокрема гендерного виміру розвитку людини, який дає змогу виявляти психологічні механізми соціалізації та диференціації статей. Процес «переміщення» буттєвих проблем двох половинок людства в центр психологічної думки зумовлений демократизацією онтологічних основ життя в статі, дослідженням біологічної та соціальної детермінації для вирівнювання можливостей самореалізації жінок і чоловіків, що, у свою чергу, вимагає суттєвої перебудови їх соціокультурного простору» [4, с. 1].

Цю тезу не так важко продемонструвати, перелічуючи ті коментарі, які залишають читачі на форумах з приводу проблем фемінізму, гендеру, квір-проблематики, коли з'являються статті на цю тему. Досить часто дописувач форуму не має чіткого і більш-менш грамотного уявлення, що ж ото воно таке гендерна політика, чи й загалом, що воно є гендер, фемінізм. Проте, посилаючись, наприклад, на якесь видання релігійного змісту, а їх сьогодні є чимало, він закликає: перше – закрити ел.вид. чи сайт, або як мінімум, заборонити «схибленим» феміністкам-гендеристкам виступати на ньому зі своїми «збоченими» теоріями; друга вимога звучить просто глобально – повісити всіх феміністок-гендеристок за ноги, бо вони псують народ і «наших дітей»; третя теза: я не знаю, що воно таке, отой гендер і фемінізм, але цього не повинно бути в нашому суспільстві і, звичайно, більш локальні екстремістські висловлювання щодо конкретних проблем, як-то: «бей голубих і гендерісток, оні заціщають содомію»; «правильно делал Гітлер, что запрещал фемінізм в Германії, женщина должна рожать»; «свідомі українці повинні знищити гендер і фемінізм в Україні»; «гендерна політика, про яку так модно стало кричати, повинна бути забороненою, бо українці вимруть від неї» тощо. Часто повторюється і мотив, що феміністки забороняють жінкам виходити заміж і народжувати дітей та інші нісенітничі подібного штибу (наведені висловлювання взяті в основному з форумів електронного видання «Політикантроп», де авторка статті більше десяти років є ведучою рубрики «Паритетна демократія». Проте, й на інших форумах подібні «відгуки» читачів мають місце).

Особливо дразливою для учасників форумів є гомосексуальна проблематика. Проте, такою ж вона є і для низки політичних угруповань, що діють в Україні. Набуваючи широкого розголосу у ЗМІ, вище вказана проблематика породжує і шквал відгуків читачів, що у 99,9% випадків є вкрай агресивними щодо гомосексуальності та гомосексуалістів загалом. Гендерні експерти зазначають: «Незважаючи на те, що обговорення теми гомосексуальності і прямо, й опосередковано є засадничою частиною право-радикальної риторики, різні угруповання воліють заборонити будь-які згадки про гомосексуальність. Такі заклики можуть доходити до крайнього ступеня абсурдності. Скажімо, чергова «ініціатива» від «Верного казачества» виглядає надзвичайно комічно – пропонується забрати слово «гей» із українських народних пісень:

«Так, в козаків хороші ідеї,
Але що вони, там всі геї?
Батьки турбуються за дітей.

То, може, браття, забудем слово «гей»?» [2, с. 135].

За останні роки можна було б написати соціальний роман про моральний стан нашого суспільства у світлі, наприклад, реалізації прав людини, діючого в Україні закону про рівність жінок та чоловіків, чи навіть просто 24 статті Конституції України. Експерти з гендерної проблематики відзначають: «Відбувається ціннісний розподіл у відповідності до згаданих вище лінз гендеру і консервативних цінностей: адже «нація» – це щось, що має бути «збережене». Відтак «патріотизм» (часто із епітетом «справжній») протиставляється *«пацифізму, фемінізму, гомосексуалізму, космополітизму»...*» [2, с. 131].

Ситуація, що активно проговорюється учасниками форумів, наприклад, електронного видання «Політикантроп», підтверджує думку, що глуха неприязнь, яка оточувала від початків просування гендерної проблематики в Україні, зараз переросла у відкритий і агресивний спротив. Складається враження, що саме цей сегмент суспільного життя українців свідомо призначено провладними політтехнологами та діючими в Україні церквами «цапом-відбувайлом» за всі гріхи невдалого державотворення в лабораторно чистому вигляді, тобто, без будь яких вказівок на хоч би щось позитивне

в цьому секторі. І ЗМІ активно і без особливих засторог включились в цей процес нищення. І тут вже постають не лише морально-етичні питання, але часто і правові. Адже в країні діє закон про гендерну рівність між жінками та чоловіками. Проте, нерідко у ЗМІ як загальнонаціонального масштабу, так і регіонального відтворюються існуючі гендерні стереотипи, особливо щодо жінок. Так, наприклад, виконавці проекту «Дослідження морально-етичних норм та гендерних питань у сучасних регіональних медіа», що проводився на матеріалах ЗМІ Тернопільщини, зазначають: «Сформована стала думка, що жінку потрібно оцінювати у першу чергу за її статтю, а не як фахівця – економіста, політика, громадського діяча. До «жіночих тем» типово відносять світські хроніки, мелодрами, побутові трагічні історії, скандали, де виставляються окремі негативні риси з акцентом на жінках. Для прикладу можна навести кілька заголовків публікацій, де головними героїнями виступали жінки: «Захлана», «Купила смерть», «Замість щастя втрачене життя», «Дружка передчувала смерть». Подібні публікації... присутні практично у кожному номері друкованих видань» [6, с. 3]. Як бачимо, дуже показові приклади. Але сама ця проблема (чому більшість діючих ЗМІ воліють боротись з гендерною проблематикою і політикою, з фемінізмом загалом, чи принаймні робити вигляд, що такої проблеми не існує), – це питання окремого дослідження.

«У праворадикальному дискурсі окремо слід відзначити несприйняття поняття «гендер»... Висловлювання на теми квіру та гендеру у радикальних правих постійно виходять на поняття традиційної сім'ї як аксіоми, яку вони не проблематизують, не ставлять під сумнів. Збереження «християнської моралі української нації» радикальні праві визнають засадничо важливою для збереження нації...» [2, с. 131 – 132], – зазначають дослідники існуючого антигендерного дискурсу та відображення його у ЗМІ певних політичних сил.

На жаль, рівень дискусії на форумах електронних інформаційних видань з приводу гендерних текстів і виступів вкрай агресивний, неетичний і низькорівневий. Цікаві коментарі там залишають в основному експерти, чи дослідники з гендерної проблематики, часто цих коментарів аж занадто мало, щоб перемогти всіх одіоз-

них «трунових» (прізвище одного з найзапекліших борців проти фемінізму, який регулярно з'являвся на сайті електронного видання «Політикантроп» і декілька років поспіль закликав знищити не лише рубрику, але й її авторів). Такі приклади не поодинокі. К. Левченко наводить цілу серію матеріалів нині діючих ЗМІ, в основному електронних видань, які стверджують, що підписання В. Ющенком закону «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» нищить базові цінності – моральні та духовні – українського суспільства; загрожує безпеці української держави; суперечить Конституції України, яка забороняє гомосексуальні шлюби. Окрім того, в регіонах країни проводяться гендерні тренінги та інші заходи, начебто спрямовані на руйнування української родини; гендерна освіта розбещує дітей; гендеристськими пропагуються різноманітні сексуальні збочення тощо [5, с. 150].

Цікавою і дещо відмінною від вище наведеної є реакція як українських ЗМІ, так і форумів на діяльність руху FEMEN. Значна частина дописувачів абсолютно не сприймає цієї форми громадянської активності. Проте, є чимала частина читачів на форумах, які не просто прихильно, але з захватом ставляться до учасниць FEMEN, вважаючи їх справжніми «реальними» українськими феміністками і революціонерками.

Проте, видається, що саме наведені вище висловлювання щодо фемінізму та революційності «феменок» і не мають під собою серйозних підстав. Те, що організація «FEMEN» не має жодного стосунку до справжнього фемінізму в Україні, її учасниці й самі заявляли не раз. Кожен, хто хоч трохи серйозніше, ніж на рівні побутових пліток, цікавився питаннями фемінізму, підтвердить це. «FEMEN» і український фемінізм – речі різного ґатунку.

Є різні версії того, що ж все таки стоїть за феномен «феменок»? Спостерігаючи всі «геройства» гологрудих войовниць, все більше починаєш схилятися до думки, що це непоганий, навіть можна сказати – успішний – проект СБУ по відпрацюванню методик маніпулювання масовою свідомістю наших співгромадян, який, до речі, вийшов на міжнародну арену.

Не менший розголос у ЗМІ, проте зі значно меншою популярністю, мав свого часу і рух «антифеменок» «Україна – проти

FEMEN», ідею створення якого та підтримку приписують партії «Свобода». Розцінити це можна досить однозначно – знов маніпуляція українськими жінками вдалась. Тепер уже українців ділять не тільки за мовою, регіонами проживання, толерантністю чи ні до гомосексуалів, прихильністю до гендерної рівності чи до традиційного патріархату, а й за анти-фемінізмом чи фемінізмом, який, виявляється, увесь і зводиться до того, що потрібно виставляти оголені груди на всезагальний огляд чи ні. «Все життя серйозні феміністки, (яких хоч і мало в Україні, проте вони є!) хотіли бачити Україну державою і спільнотою, де відповідальність за її майбутнє поділено між чоловіками та жінками – справжніми Особистостями, а не лише віддано все до рук недолугого чоловічого політичного клубу, що угніздився на чолі країни. І увесь час у тих феміністок питали особливо розумово здібні, чи у них все гаразд із сексом, чи є чоловік?» [3].

Аналітики зазначають: «Говорячи про стосунки українського націоналізму та фемінізму, не можна не згадати діяльність руху Femen. Різні дослідниці інтерпретують його феміністичну складову по-різному. Серед важливого варто згадати пиляння хреста на підтримку російського феміністичного панк-гурту Pussy Riot, що зазнав переслідувань внаслідок фундаменталістської зрощеності церкви та держави у сучасній Росії. Націоналізм Femen теж достатньо суперечливий: використання вінків на кожній акції є, очевидно, гротескним переосмисленням націоналізму традиційного, проте, з іншого боку, Femen проводили відверто расистські акції» [2, с. 137].

Ще однією гендерною темою, яка знаходить активний відгук як в українських засобах масової інформації, так і на форумах є тема жіночого політичного лідерства. Значимість не лише проведення аналітичних розробок з проблем жіночого політичного лідерства в Україні, але і формування громадської позитивної думки з цього питання визначається як практичними завданнями перехідної форми соціальної дійсності (постсовєтської, посттоталітарної, постколоніальної), так і вимогами розвитку практичної, теоретичної та ідеологічної бази демократичних перетворень, характерних для сучасної української державності та суспільства в цілому.

За роки української незалежності (від 1991 р.) в Україні почало формуватися певне явище, яке в низці аналітичних досліджень вітчизняних авторів кваліфікувалось як феномен жіночого політичного лідерства. Характерними його ознаками став прихід у владу в державі деякої кількості жінок, наділених харизмою (у розумінні, наданому цьому термінові М.Вебером). Серед них, безумовно, найяскравішою особистістю стала Юлія Тимошенко. І хоча представництво жінок на найвищому щаблі політичної влади України – у Верховній Раді – ніколи так і не досягло навіть 10% показника, в політику потрапили жінки, які мали досить суттєвий вплив на прийняття відповідальних рішень в державі та власний шлях в політику. Серед них варто назвати Олександру Кужель, Наталю Вітренко, Інну Богословську, Олену Бондаренко, Лілію Григорович та інш. – з минулої генерації; Наталю Королевську, Ірину Акімову, Ганну Герман, Ірину Геращенко – з теперішньої. Проте, внаслідок саме постколоніальної специфіки стану українського соціуму, що характеризується, насамперед, нерозвиненістю громадянського суспільства в країні, за всі роки української незалежності так і не була сформована соціальна база для розширення меж та можливостей жіночого політичного лідерства. Через це сьогодні вже не можемо так однозначно кваліфікувати наявність жінок в українській політиці як існування особливого суспільного феномену. До того ж, із насильницьким вилученням із політичного життя країни такої справді харизматичної особистості, як Юлія Тимошенко, ряду політичних кроків діючої партії влади – Партії Регіонів, які реально посприяли «витисненню» жінок із влади, низки інших негативних у цьому плані процесів у соціумі, оптимістичні прогнози щодо створення тут гендерно-збалансованого соціуму фактично наближаються до нуля.

Поступовий відступ теперішньої України від шляху демократичних перетворень, завмирання процесів створення ефективного суспільства в країні, в тому числі і громадянського, «аутизм» (визначення академіка М. Поповича) масової свідомості громадян мають і свої гендерні наслідки для українського соціуму. Зокрема, й у тому, що в політику приходять не жінки – громадські лідерки (саме цей шлях є «найприроднішим» для зростання жінок-майбутніх по-

літиків), а в основному їх шлях пролягає через власний бізнес чи бізнес їхніх чоловіків. Відповідно і в парламенті, як і на інших рівнях влади, жінка починає відігравати підлеглу роль, або ж набуває таку кількість конкурентів в особах чоловіків-політиків, яка не дозволяє їй реалізуватись у відповідності до власних здібностей, ідей та переконань. До того ж і в суспільній opinio жінка-політик має загалом негативне сприйняття. Масова свідомість кваліфікує таку особистість як певний виняток, «непорозуміння», відмовляючи жінці у природності такого шляху самореалізації.

Як доводить ціла низка соціологічних опитувань, що проводились в Україні протягом років української незалежності, жінкам в основному не вдавалось і не вдалось переконати суспільство у реальній потребі наявності жінок у владному просторі. Особливо на найвищих щаблях влади. Зрештою, це доводять і сім виборчих парламентських перегонів та вибори президентів України. В жодному з семи скликань ВР кількість жінок-політиків не досягала 10% бар'єру. З європейських країн тільки Туреччина мала гірші показники жіночого представництва в парламенті. І українські ЗМІ відіграли в цьому не останню роль, хоча і неоднозначну.

Постколоніальна гендерна особливість жіночого політичного лідерства в Україні характеризується ще й тим, що при загальному декларуванні проєвропейської орієнтації та прийнятих країною зобов'язань у сфері формування гендерно-паритетного чи принаймні гендерно-збалансованого суспільства саме нині діючою владою підтримуються та проводяться в життя принципи патріархального та патріархатного устрою. Це стосується як підтримки реакційних громадських організацій типу «Родительського комітета», діяльність яких спрямована на знищення гендерної державної політики як такої, так і тих клерикальних кіл, які борються з зародками гендерно-паритетних перетворень.

За роки української незалежності, попри взяті на себе країною зобов'язання у гендерному плані, реальних механізмів втілення їх в життя так і не було створено. Сьогодні вже навіть не піднімається питання про квотування місць у парламенті для створення гендерного балансу. Натомість з вуст керівників держави регулярно звучать широко розтиражовані провладними та й опозиційними ЗМІ

застороги щодо приходу українських жінок у владу та висловлюються думки про їх непотрібність там.

Все це відбувається на фоні значної суспільної байдужості до даної проблеми, зрештою, як і до більшості складних проблем кризового постколоніального суспільства.

Таким чином, специфіка сучасного жіночого політичного лідерства в Україні полягає в тому, що жінка як політик залишається на маргінесі суспільного життя, а завдання створення гендерно-збалансованого суспільства відсувається на невизначений термін. Проте, зважаючи на соціальну значимість гендерної проблематики для сучасного українського соціуму, варто продовжувати роботу у цьому напрямку. Жаль лише, що робити це залишається в більшості випадків лише на маргінальних малобюджетних сайтах.

Використана література:

1. Балущька Л. Плорівняльна характеристика функціональних відмінностей громадської думки в недемократичних політичних режимах та в умовах демократії / Леся Балущька // Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації. Український науковий журнал. – №3. – 2011. – С. 75 – 82.
2. Гриценко Г., Пагуліч Л., Чермалих Н., Ярманова Г. Гендер, релігія і націоналізм в Україні. – К.: ТОВ «ВТС ПРИНТ», 2012. – 150 с.
3. Ігра. Про проституцію, душу і українських жінок // Політикантроп. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: politican.com.ua (архів).
4. Кікінежді О.М. Ідентифікація як соціально-психологічний феномен диференціації статі. – Автореферат дисерт. на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук. – К., 2012. – 44 с.
5. Левченко К. «Стоп-гендер» як інструмент протистояння європейським цінностям / Катерина Левченко // Українознавчий альманах. – Вип. 11. – С.148-152.
6. Результати моніторингу, проведеного в рамках проекту «Дослідження морально-етичних норм та гендерних питань у сучасних регіональних медіа». Робочі матеріали. Рукопис. – Тернопіль, 2013. – 4 с.